

Forduljon az Akadémiához!

Állok a Duna partján, előttem a víz, hátam mögött a Stüler-épület (ház-tömbnyi Stockholm Budapesten). A nap a Várhegy felől tűz, a mészkőfal visszalöki a lassan fölmelegedő májusi levegőt. A látvány a szemnek szép, a szívnek szomorú: a Vár már nagyrészt odavan, és küszöbön az Akadémia eleste is – az előbbit még kihevernénk, az utóbbiba országként, nemzetként biztosan belerokkanunk.

Egy időben az Akadémia volt a munkahelyem. Nem formálisan – a *Nép-szabadságnál* dolgoztam –, hanem a valóságban: alig akadt olyan nap, hogy szorgos tudományos újságíróként ne tudósítottam volna valamilyen akadémiai rendezvényről. Voltaképpen a Széchenyi téri MTA-épület és a Jászai Mari téri képviselői irodaház között ingázva teltek a napjaim, ami egyrészt azt jelenti, hogy az Akadémián pezsgett a tudományos közélet, másrészt pedig azt, hogy a politika jelentős átfedésben működött a tágabban értelmezett tudománnyal.

74

Valahogyan mindig a Dunánál kötök ki. Már a laphoz is úgy sikerült 1994-ben bekerülnöm, hogy az első számú tudományos újságíró halálosan unta a bósi témát, és kerestek valakit, aki ezt a politikával mélyen átítatott, ökológiai és hidrológiai szakkérdés jellegét addigra már nagyrészt elvesztő témát át tudja venni tőle. Tudom, hogy nem hangzik igazán romantikusan, de ez az igazság. Az elátkozott Duna-ügy addigra már a kereszténydemokraták biznisze lett (ó, istenem!), egyáltalán nem értettek hozzá, ami még nekem, a zöldfülűnek is feltűnt, miközben évtizedes vagy évszázados távlatú, egész megyék, városok, iparágak sorsát meghatározó döntéseket hoztak róla. Az Akadémia pedig úgy jött vagy inkább úgy úszott be a képbe, hogy igyekezett a megkésett politikai döntések alá valamilyen tudományos támasztékot ácsolni.

Ami a jelennek Paks, az volt az akkori korszaknak Bős–Nagymaros – ez ma kristálytisza, nincs nap, hogy eszembe ne jutna, de akkoriban még nem sejtettük, hogy negyedszázad múlva ismét ugyanabba a folyóba lépünk majd. A Duna elterelése és a hágai ítélet között voltunk, nagyjából félúton, réges-régen túl azon a ponton, ahol a természettudományoknak (vagy a politikának) érdemi beleszólásuk lehetett. A tudósokat jobbra már csak a lelkiismeretük kényszerítette rá, hogy foglalkozzanak a megoldhatatlan problémával. Még emlékeztek (és én is emlékszem) rá, hogy volt olyan időszak, amikor a politika a kezükbe adta a lehetőséget, és ha később nem veszi vissza, talán megmenthették volna – a Dunát, és még ki tudja, mi mindent. A kormány a nyolcvanas években többször is kért állásfoglalást az MTA-tól a bős–nagymarosi vízlépcsőrendszerről, és az akadémikusok 1983-ban, 1985-ben, majd – egy ad hoc munkacsoportjuk révén – 1989-ben is határozottan állást foglaltak, hogy a duzzasztó- és vízerőművek megépí-

tése Magyarországnak nem áll érdekében (az utolsó, '89-es szakvéleményt magyar részről a vízlépcsőszerződés felmondása követte).

Az akkori eseménysort azért érdemes szembeállítani a mával, mert akkor pártállam volt és diktatúra – kiegészítve némi szovjet elnyomással –, az állampárti hatalom mégis kíváncsi volt a tudomány véleményére, és figyelembe is vette. Én meg itt szobrozok a parton, nézem az MTA-székházat a lépcsőkről, és hiába kutatok az emlékezetemben, a rendszerváltás utáni, demokratikus időszakból egyetlen, valamennyire hasonló esetet tudok csak felidézni: az EU-csatlakozással kapcsolatban is kért és kapott inputokat a Horn-, az első Orbán- és a Medgyessy-kormány az Akadémiától, némelyiket meg is hallgatta, de ott nem volt szükség olyan 180 fokos fordulatra, mint a vízlépcső ügyében; a felek mindvégig azonos irányba tartottak.

Az MTA változatlanul a legnagyobb tekintélyű és társadalmi respektusú intézmény az országban, és továbbra is vannak megoldandó sorskérdéseink, 2010 óta mégsem fordult elő, hogy a kormányzat valamelyikben kikérte volna az Akadémia véleményét. Mostanában is sokat járok a székházba, és tény, hogy végigültem ott néhány beszélgetést, például amely a tervezett paksi bővítéssel foglalkozott. Olyan is akadt, amelyen az Orbán-kabinet is képviseltette magát meghívott vendégként: ilyenkor a felek vagy elbeszéltek egymás mellett, vagy pedig „megmondom, mi lesz” típusú kinyilatkoztatásokat hallhattak a tudósok a politika fölkejtjeitől. Azt a kérdést sosem tették föl a jelen hatalom képviselői a Magyar Tudományos Akadémiának, mint a magyar tudomány legnagyobb koponyáit tömörítő testületnek, hogy az ismert peremfeltételek között megvalósítható-e, az ott termelni remélt áram árából valóban megtérül-e és az összes geopolitikai, nukleáris biztonsági, környezetvédelmi szempontot figyelembe véve megindokolható-e az új atomerőmű fölépítése. A majdani reaktorblokkok kapcsán a tudománynak azt kellene megmondania, hogyan alakul a prognosztizálható magyar áramigény a következő hatvan (!) évben – azaz ténylegesen mekkora áramtermelő kapacitás kiépítésére van szüksége az országnak –, és hogy az összes költség figyelembevételével valóban nukleáris alapon éri-e meg a legjobban az indokolt kapacitást kiépíteni. Bős–Nagymaros esetében ugyanez volt a dilemma, és a politika által föltett kérdésekre egyértelmű válaszokat adott a tudomány. Ezért nincsenek most vízlépcsők a Dunán.

A Margit híd pesti hídfőjénél lévő Fehér Házban is sokszor megfordulok, mivel a parlamenti szakbizottságok üléseit gyakran ott tartják, engem pedig a témáim rákényszerítenek, hogy némelyik testület munkáját figyelemmel kövessem. Van összehasonlítási alapom az elmúlt évtizedekből – elképesztőnek és példátlanoknak gondolom, hogy ezeken az üléseken Paks ügye időtlen idők óta nem került szóba. Gondoljanak bele: Magyarország történetének legdrágább beruházásába vágott bele a kormány, a dilemmák száma szinte végtelen – tényleg megéri-e fölvenni a 4-5 százalékos kamatozású orosz eurókölcson, ha amúgy a magyar állam 2 százalékos alatti kamatért tud euróhitelhez jutni a nemzetközi pénzpiacon; érdemes-e a Dunára bízni a négy régi és a két új reaktor együttes hűtését, ha nyaranta a meglévők-höz sem elegendő a folyó vize; mi a helyzet az építési helyszín alatt húzódó

geológiai törésvonallal, jó ötlet-e a két új reaktor közé telepíteni a kiégett fűtőanyag „átmeneti” tárolóját, hova fogjuk tenni a nukleáris szemetet, ha Oroszországba jogi akadályok miatt nem lehet kiszállítani, végleges tárolónk pedig nemhogy nekünk, de még a leggazdagabb atomhatalmaknak sincs, mit kezdünk majd az eleinte egymás mellett működő hat reaktor éjszakai áramfeleslegével, amikor már most is nehezen tudjuk elhelyezni a hazai felhasználásnál éjjel sokkal többet termelő atomerőmű áramtöbbletét? Ezek talán a legfontosabb kérdések, de még több száz vagy több ezer, egyenként akár százmillió vagy milliárdos kisebb tétel lehet, és a választott képviselőink egyszerűen nem beszélnek róluk. Ezek részben tudományos, részben szakpolitikai ügyek, de a parlament szaktanárságai sem tárgyalják, és ami a legaggasztóbb: a tudomány véleményére sem kíváncsiak.

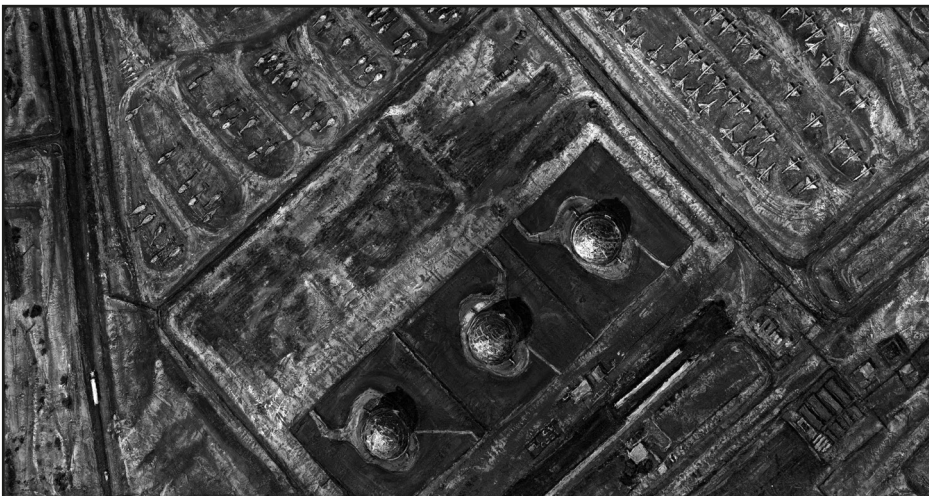
Tüntetésre is gyakrabban járok, mint az átlagemberek. Ott voltam az MTA-ért rendezett összes tavaszi demonstráción, hallgattam a szónokokat, néztem a tömegben álló fiatal kutatók arcát, és nemcsak az jutott eszembe közben, hogy hányan lesznek még közülük Magyarországon egy vagy két év múlva, hanem az is, hogy ezt a koncentrált, jórészt már ma is csak hazaszeretetből itthon lévő tudástömeget miért hagyjuk vajon parlagon heverni. Most (még) van az Akadémiának atommagkutató, geofizikai, atomenergia-kutató, energia- és környezetbiztonsági, közgazdaság-tudományi, világ-gazdasági, regionális kutatási, részecskefizikai, ökológiai, sőt Duna-kutató intézete is – autonóm tudományos műhelyek, ha kérdeznénk őket, megkaphatnánk tőlük a hiányzó válaszokat. Nehéz szabadulni a gondolattól – én például nem is tudok –, hogy az intézethálózat ellen indított kormányzati támadás egyik oka éppen az, hogy ne ismétlődhesen meg a bősi skandalum, amikor az MTA a maga szikár tudományosságával fölülbírálta a politikát, és meghátrálásra kényszerítette az állampárt keményvonalasait. Állampárt most is van, vannak benne keményvonalas – keményfejű – technokraták is, és a helyzet bizonyos értelemben sokkal rosszabb, mint amilyen a legutóbbi rendszerösszeomlás előtt volt. Akkor ugyanis a bősi műről tartalmas társadalmi és szakmai vita folyt, amelyben a tudomány egyik, végül kisebbségben maradt része, ezt sem kell eltagadni, a vízlépcső megépítését támogatta. A paksi bővítésről viszont „hivatalosan” nem nyitott vitát a kormány (semelyik kormány), és bár a társadalom ellenállása nő – a legutóbbi közvélemény-kutatás szerint az orosz részvételű atomerőmű-építés elutasíthatósága bőven kétharmad fölötti –, nincsenek fórumok, ahol az ellenézés felszínre kerülhetne.

A tudomány, és ez szintén személyes tapasztalat, sokkal kevésbé megosztott, mint egykor a vízerőművek ügyében: a szűken vett „atomlobbin” kívül, amely legfeljebb egy-két tucat, kifejezetten az atomenergiával kapcsolatos kutatásokból él, leginkább Paks 1. és a Roszatom által finanszírozott magyar tudóst jelent, senki nem tartja jó ötletnek, hogy orosz hitelből egy második orosz atomerőművet építsünk az első mellé. Van, aki az oroszok verseny nélküli megbízását ellenzi, olyan is, aki nem bízik a megtérülésben, meg olyan is, aki szerint a 21. század már nem az atomenergiáról szól, nem éri meg ilyesmi-be fektetni az adófizetők pénzét, de olyan akadémikus alig akad, aki így egy-

ben ezt a konstrukciót helyeselné. Beszéltem a napokban akadémiai emberrel, aki azon kesergett, hogy végül mégiscsak be kell majd lépcsőzni a Dunát, mert másképp megoldhatatlan lesz a reaktorok hűtése. Aztán egy másikkal, aki azt mondta: még az sem faktum, hogy szükség van új alaperőműre – ha a magyar háztartások az energiahatékonyság terén utolérnék az osztrák sógorokat (szigetelt falak és nyílászárók, korszerű fűtés, napelem és kollektor a tetőkön), abból könnyedén kijönne egy atomerőmű termelésével megegyező megtakarítás, valószínűleg sokkal olcsóbban, mint amennyibe a nukleáris opció kerül. Meg egy harmadikkal, aki arra hívta föl a figyelmemet, hogy az első vő, Tiborcz István, és az első stróman, Mészáros Lőrinc a szokásos NER-felárral együtt is töredékáron hoz ki egy megawattnyi naperőmű-kapacitást Paks 2.-höz képest. (Igen, a minden második forintot zsebre rakó oligarchák is fele- vagy harmadannyiért termelik az áramot a Nap segítségével, mint amennyi az új reaktorok termelői áramára lesz.) Valaki pedig, aki klímakutatásban utazik, úgy érvelt: „Egyszerűen kifutottunk az időből. Az ENSZ legutóbbi klímajelentése szerint tíz-tizenkét évünk van, ha be akarunk avatkozni, és meg akarjuk állítani az éghajlatváltozást a visszafordíthatatlanság határa előtt. Európában az atomerőművek átlagosan tizenöt-húsz év alatt épülnek föl, de van, amelyik már a hetvenes évek óta épül. Paks 2. már a kormány szerint sem lesz kész 2030 előtt. Ha a klíma is szempont, akkor nem atomerőművet kell építeni, hanem napelemparkokat és szélerőműveket.” Ezt mondják a tudósok azoknak, akiket érdekel a véleményük, sokszor kérdés nélkül is.

A megkérdésük helyett most a szétkergetésük van napirenden: a kormány másmilyen – még csak nem is pártállami, hanem egyenesen kormány-77párti – Akadémiát szeretne (van már neki egy, és az is milyen jól bevált), olyat, amelyik csak akkor szól, ha ráparancsolnak, és mindig azt mondja, amit a politikusok hallani akarnak.

Arról a másfajta Akadémiáról én már nem szívesen tudósítanék. De a Dunát még szeretem, és a lépcsőket is. Hosszában, nem keresztben.

Baranyai Levente: Gravitációs irányítóközpont